

Observaties oorlog Oekraïne – week 15

Situatie in Oekraïne

- > De oorlog in Oekraïne duurt nu zeven weken en gaat vandaag zijn achtste week in.
- > In de voorbije periode zijn door het Russische leger in verschillende Oekraïense steden grote verwoestingen aangebracht: tal van flatgebouwen, scholen en ziekenhuizen zijn vernield, ook industriegebieden en cultureel erfgoed bleven niet gespaard.
- > Vorige week vrijdag (8 april) bracht de voorzitter van de Europese Commissie, Von der Leyen, een bezoek aan Oekraïne. Het was de dag waarop het treinstation in de Oost-Oekraïense stad Kramatorsk door een raketaanval werd geraakt, terwijl daar duizenden mensen stonden te wachten om te worden geëvacueerd. Zeker 50 mensen kwamen om het leven, 100 mensen raakten gewond.
- > Tijdens haar bezoek bezocht Von der Leyen een van de voorsteden van Kiev, te weten Boetsja, waar Russische troepen voorafgaand aan hun aftocht op gruwelijke wijze hadden huisgehouden.
- > Later die dag overhandigde zij aan president Zelensky de vragenlijst voor het kandidaat-lidmaatschap van de EU. In Nederland werd dit als een 'mooi symbolisch gebaar' beschouwd, maar toetreding van Oekraïne tot de EU zal volgens het kabinet een langdurig traject zijn, zoals dat ook voor andere landen het geval was.
- > Na de aftocht van Russische troepen uit het noorden van Oekraïne lijkt de strijd zich te concentreren rond de (inname van de) oostelijke regio Donbas, waarbij meespeelt dat de strijd om de havenstad Marioepol zo goed als lijkt te zijn beslecht. Het Britse ministerie van Defensie vreest dat Rusland in de strijd om Marioepol fosformunitie gebruikt, en volgens nog ongeverifieerde berichten hebben in Marioepol zich ruim duizend Oekraïense soldaten overgegeven.
- > Sinds de besprekingen in Istanbul twee weken geleden heeft er tussen Rusland en Oekraïne nauwelijks overleg op politiek niveau plaatsgevonden, wat uiteraard geen goed teken is, omdat het betekent dat de strijd voortduurt.
- > De Russische viceminister van Buitenlandse Zaken heeft vandaag (13 april) gezegd dat Rusland wapentransporten van de NAVO en de VS als legitieme militaire doelenwitten beschouwt.

Vluchtelingenstroom

- > Sinds het begin van de oorlog zijn ruim 4,6 miljoen mensen uit Oekraïne gevlucht. Daarnaast zijn 7,1 miljoen Oekraïners (binnenlands) ontheemd gemaakt. Daarmee is ruim een kwart van de Oekraïense bevolking van huis en haard verdreven (bron: UNHCR).
- > Vluchtelingen trekken vooral naar Polen (ruim 2,6 miljoen) maar ook naar andere Europese landen. In Duitsland zijn nu ruim 320.000 vluchtelingen geregistreerd (zie ook speciale bijlage!)
- > De vluchtelingenstroom bestaat grotendeels uit vrouwen en kinderen, maar ook uit ouderen, gehandicapten en zogenoemde derdelanders die voor hun werk of studie in Oekraïne verbleven.
- > Er komen steeds meer verhalen naar buiten dat vrouwelijke vluchtelingen slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld en uitbuiting. Veel kinderen reizen zonder begeleiding, waardoor ook zij kwetsbaar zijn voor uitbuiting en mensenhandel.
- > In de vluchtelingenstroom mengen zich ook vluchtelingen uit andere landen.

Vluchtelingenopvang in Nederland

- > In Nederland worden nu zo'n 37.000 Oekraïense vluchtelingen opgevangen. Het werkelijke aantal dat in Nederland verblijft, is ongetwijfeld groter omdat velen (tijdelijk) onderdak hebben gevonden bij familie, vrienden of particuliere gastgezinnen.
- > In de afgelopen twee weken hebben zo'n 20.000 Oekraïense vluchtelingen zich laten inschrijven in de gemeentelijke basisadministratie (BPR), waarmee het totaal aantal ingeschrevenen uitkomt op 31.340 (stand 11 april).
- > Op Oekraïense vluchtelingen is een Europese beschermingsregeling van toepassing op basis waarvan zij in ieder geval voor één jaar in de Europese Unie mogen verblijven, zonder asiel te hoeven aanvragen. Ook mogen zij werken en hebben ze recht op onderwijs, onderkomen, sociale bijstand, financiële ondersteuning en medische zorg.
 - Vanaf 1 april mogen Oekraïense vluchtelingen in Nederland werken zonder dat daarvoor nog een tewerkstellingsvergunning nodig is. Het UWV meldde vandaag dat zeker 900 Oekraïense vluchtelingen inmiddels werk hebben gevonden. Om misstanden te voorkomen moet een werkgever bij het UWV melden dat hij vluchtelingen uit Oekraïne in dienst neemt.
 - Het kabinet verwacht dat uit Oekraïne in totaal 15.000 tot 25.000 leerplichtige kinderen naar Nederland zullen komen, wat van onderwijsinstellingen een grote inspanning vraagt om voldoende leerkrachten aan te trekken. Scholen die aan Oekraïense leerlingen (en andere nieuwkomers) onderwijs geven, komen in aanmerking voor de zogenoemde Nieuwkomersregeling en kunnen voor didactische informatie terecht bij LOWAN, een organisatie die scholen ondersteunt bij het verzorgen van onderwijs aan nieuwkomers in het primair- en voortgezet onderwijs.
 - Voor goede communicatie met vluchtelingen die zorg nodig hebben zijn op korte termijn meer Oekraïense tolken nodig. Voor de inzet van tolken in huisartsenpraktijken heeft het kabinet 1,6 miljoen euro vrijgemaakt. Desondanks zegt de Landelijke Huisartsenvereniging (LHV) dat de huisartsenzorg voor Oekraïense vluchtelingen niet goed op orde is.
 - Op de website van de Rijksoverheid is een geactualiseerde versie van de 'Handreiking Gemeentelijke Opvang Oekraïners' (d.d. 4 april) te vinden.
- > Op dit moment zijn er nog voldoende opvangplekken voor Oekraïense vluchtelingen beschikbaar, maar het gereedkomen van meer opvangplekken vraagt in veel gevallen nog enkele weken tijd. Als de huidige instroom in het huidige tempo aanhoudt, is het de vraag of er over twee weken voldoende opvangplekken beschikbaar zullen zijn.
- > Om gemeenten aan te sporen om opvangplekken in gereedheid te brengen, is er vanaf 1 april een noodwet van kracht die gemeenten verplicht om Oekraïense vluchtelingen op te vangen.
- > Behalve opvangplekken voor Oekraïense vluchtelingen zijn met spoed ook opvangplekken nodig voor vluchtelingen uit andere landen en voor statushouders. Met name de situatie in de opvanglocatie in Ter Apel (waar 2x zoveel mensen verblijven als het aantal waarop de locatie is ingericht) is erbarmelijk en beschamend te noemen. Burgemeester Schuilings, voorzitter van Veiligheidsregio Groningen, sprak van 'ons eigen Lampedusa'. Het kabinet heeft de veiligheidsregio's (i.c. gemeenten) opgedragen om op korte termijn ook opvangplekken te realiseren voor mensen die op dit moment in Ter Apel verblijven.

Economische consequenties

- > De meest voelbare economische gevolgen van de oorlog in Oekraïne zijn de stijgende energieprijzen. Energiebedrijven merken dat bij klanten de betalingsproblemen toenemen.
- > Gemeenten hebben bij het kabinet alarm geslagen, omdat zij zien dat vooral een groeiende groep mensen uit de lagere middenklasse, die niet voor de energietoeslag (800 euro) in aanmerking komt, hard wordt geraakt. "Er gaat een enorme toeloop komen op de schuldhulpverlening", aldus de Dordtse wethouder Heijkoop namens de VNG.

- > De wereldwijde prijzen voor voedsel (m.n. van graan en plantaardige olie) zijn in de afgelopen 32 jaar niet zo hoog geweest. Ook de metaalprijzen zijn enorm gestegen. Secretaris-generaal van de VN Guterres waarschuwt dat als gevolg van de voedselcrisis, de energiecrisis en de financiële crisis vooral arme landen 'economisch geruïneerd' zullen worden.
- > De stemming onder consumenten in Nederland is sinds de Russische inval in Oekraïne flink verslechterd; zij zijn somberder over de economische vooruitzichten, hun eigen financiële situatie en vinden het een minder gunstige tijd om grote aankopen te doen.
- > In maart steeg de inflatie naar 11,9% (het hoogste niveau sinds medio jaren 70). Uit onderzoek van I&O Research (in opdracht van de NOS) blijkt dat 25% van de Nederlanders hierdoor 'goed op de kleintjes moet letten' en nog eens 5% 'financieel in de problemen komt'. Vooral mensen met een minimuminkomen worden geraakt.

Cyber en nucleair

- > Volgens het *Computer Emergency Response Team* van Oekraïne (CERT-UA) is een cyberaanval van een Russische hackersgroep op het Oekraïense elektriciteitsnetwerk succesvol geweest. De aanval had de stroom van 2 miljoen Oekraïners kunnen bevriezen. Volgens deskundigen was het een zeer geavanceerde cyberaanval.
- > Ook heeft Microsoft naar eigen zeggen een Russische cyberaanval weten te voorkomen, die zowel gericht was op de Oekraïense overheid als op overheidsorganisaties en denktanks in de EU en de VS die bij internationale betrekkingen betrokken zijn.
- > De status van de mogelijke gevolgen van cyberaanvallen voor Nederland is volgens het NCSC onveranderd (laag) gebleven.
- > De situatie rondom de kerncentrales in Oekraïne lijkt stabiel, maar het Internationaal Atoomagentschap (IAEA) ontvangt van de kerncentrale in Tsjernobyl nog steeds geen data van monitoringssystemen; van de andere actieve kerncentrales wel.
- > Volgens de Oekraïense autoriteiten zouden Russische troepen radioactief materiaal uit laboratoria van de kerncentrale in Tsjernobyl hebben gestolen.

Maatschappelijke consequenties

- > Het Rode Kruis heeft in Amsterdam, Utrecht en Amersfoort een 'Humanitarian Service Point' ingericht, waar Oekraïners die in Nederland arriveren eten en een medische check kunnen krijgen.
- > Bij Takecarebnb hebben zich tot nu toe 37.000 Nederlandse gezinnen aangemeld voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen. Van dit aantal zijn tot nu toe 7.300 gastgezinnen geschikt bevonden.
 - De komende twee weken start bij 140 gastgezinnen in de regio Amsterdam en Eindhoven een pilot, waarbij de gezinnen worden begeleid door hulporganisaties. Een wezenlijk onderdeel van deze begeleiding zijn huisbezoeken die door getrainde vrijwilligers van het Leger des Heils worden afgelegd en waarbij onder andere gelet wordt op signalen van mensenhandel, dwangarbeid en andere vormen van misbruik.
 - Deze pilot moet de basis vormen voor een 'grootschalige uitrol' van de opvang van Oekraïners bij mensen thuis, aldus het kabinet.
- > Vluchtelingenwerk heeft de website www.refugeehelp.com gelanceerd waar vluchtelingen en anderen allerlei praktische informatie kunnen vinden.
- > In Veiligheidsregio Hollands Midden gaan triageteams van de GGD twee keer per week langs bij opvanglocaties om vluchtelingen en medewerkers van antwoorden en advies te voorzien. Op deze manier wordt getracht de huisartsen te ontlasten.

- > Op sociale media wordt wel kritiek geuit over de vergaande inspanningen die worden gepleegd om Oekraïense vluchtelingen op te vangen. Ook was er kritiek op een kop van een NOS-bericht waarin onderscheid werd gemaakt tussen 'Oekraïners en asielzoekers'. Sommigen die in de voorbije jaren als asielzoeker naar Nederland kwamen, maakten daaruit op dat zij 'minderwaardig' zouden zijn.
- > De beelden uit Boetsja, waar geknevelde burgers op straat gedood zijn, en van de raketaanval op het treinstation van Kramatorsk kunnen op Oekraïense vluchtelingen, maar ook op anderen die in het verleden slachtoffer of getuige van oorlogsgeweld waren (waaronder veteranen), een psychische impact hebben.
- > Bijna de helft van de 10- tot 18-jarigen in Nederland vreest dat er ook in ons land oorlog komt. Twee derde ervaart 'vervelende gevoelens' als boosheid, verdriet of angst, aldus UNICEF dat zich baseert op onderzoek onder ruim duizend kinderen en jongeren tussen de 10 en 18 jaar.
- > Aangenomen wordt dat de behoefte aan psychosociale ondersteuning en zorg zal toenemen. Gezien de landelijke aard van de crisis wordt er met experts en mensen uit de GGD-praktijk gewerkt aan een advies om een regionaal vergelijkbare vinger aan de pols te houden en knelpunten tijdig te identificeren, zodat lokaal en nationaal beleid aansluit bij de behoeften.

Bestuurlijk advies

- > Voor de huisvesting van Oekraïense vluchtelingen zijn gedurfde maatregelen nodig die tegelijk op termijn uitkomst zouden kunnen bieden voor de woningnood in Nederland.
- > Bij de opvang van Oekraïense vluchtelingen dient speciale aandacht uit te gaan naar vrouwen en alleenstaande minderjarigen die een groot risico lopen slachtoffer te worden van uitbuiting en mensenhandel.
- > Het is belangrijk dat voor de vluchtelingen de normale routines (en met name onderwijs) zo snel mogelijk worden georganiseerd, omdat dit bijdraagt aan de verwerking van trauma's.
- > Ook is het nodig om inzicht te krijgen in de psychosociale ondersteuningsbehoeften van de vluchtelingen, alsook van anderen die door de oorlog in Oekraïne traumatische ervaringen herbeleven.
- > Solidariteit is eindig. Daarom zullen alle betrokkenen overheden en hulporganisaties zich moeten voorbereiden op ontwikkelingen die de solidariteit kunnen bedreigen. Daarbij valt te denken aan: overlast van Oekraïners of andere vluchtelingen, verslavingsproblematiek, zedenincidenten, criminaliteit, spanningen in opvangcentra of bij particuliere opvanglocaties, misbruik c.q. fraude van regelingen en subsidies, verdringingseffecten en het politiek benutten van de situatie (incl. het verspreiden van desinformatie).
- > Dergelijke ontwikkelingen vragen om grote alertheid op signalen en concrete maatregelen. Blijf daarom in verbinding met de lokale bevolking en probeer uit te leggen dat het niet alleen om de opvang van vluchtelingen, maar ook om de veiligheid in Europa gaat.
- > Op- en afschaling: Op veel (overheids)gebouwen prijkt de Oekraïense vlag als steunbetuiging, en de vraag is wat een passend moment zal zijn om deze weer te strijken? Evenzo zal moeten worden nagedacht wanneer de crisisstructuur in gemeenten, veiligheidsregio's en bij het Rijk over kan gaan in de reguliere organisatie.

Lectoraat Crisisbeheersing,

Vina Wijkhuijs, Jana Domrose, Marte Luesink, Menno van Duin, Marije Bakker

Bijlage: Vluchtelingenstroom in Duitsland – week 15

Actuele situatie

- > In Duitsland zijn inmiddels meer dan 320.000 Oekraïense vluchtelingen geregistreerd. Omdat voor Oekraïners geen registratieplicht geldt, zal het werkelijke aantal groter zijn.
- > Veel Oekraïners zoeken onderdak bij familie of vrienden. In Duitsland wonen zo'n 331.000 mensen met een Oekraïense migratieachtergrond, waarvan de meeste in de oostelijke deelstaten Berlijn, Brandenburg en Saksen.
- > Omdat op Oekraïense vluchtelingen een bijzondere Europese regeling van toepassing is, hebben zij na aankomst in Duitsland meer rechten dan andere vluchtelingen.
 - Op sociale media hebben sommigen de mening geuit dat zij het onterecht vinden dat Oekraïners recht hebben op eenzelfde uitkering als werkloze Duitsers, terwijl zij vooralsnog geen bijdrage hebben geleverd aan de Duitse samenleving.
 - Ongevaccineerde Duitsers uitten hun frustratie dat zij gedurende de coronapandemie maandenlang werden uitgesloten van de samenleving, terwijl ongevaccineerde Oekraïners met open armen worden ontvangen.
- > In het Zuiden van Duitsland heeft een toestroom van Sinti en Roma tot overlast geleid. Zo zijn er in grote noodopvanglocaties in München, waar momenteel zo'n 95% van de personen die daar verblijven Sinti of Roma is, veel meldingen van verbaal en fysiek geweld, ook tegenover vrijwilligers en beveiligers. Ook weigeren de veelal grote families om zich op te splitsen voor doorstroom naar meer reguliere opvangplekken.
- > Medewerkers van de betreffende opvanglocaties vinden het verdacht dat zich onder de vluchtelingen ook Sinti en Roma bevinden; zij zouden misbruik maken van de situatie. Anderzijds wordt de Hongaarse president Orban in een Duits boulevardblad ervan verdacht de oorlog te gebruiken om zijn land van Sinti en Roma te 'zuiveren'.
- > Na eerdere protesten in Berlijn vonden er op zondag 10 april in verschillende Duitse steden protesten plaats tegen discriminatie van Russen in Duitsland. Tijdens de demonstraties werden echter symbolen gespot van pro-Russische oorlogspropaganda, zoals de letter 'Z' en het Saint George's lint.
- > Diezelfde dag waren er ook pro-Oekraïense tegendemonstraties. Onder de demonstranten bevonden zich, naast burgers met Oekraïense achtergrond, veel activisten die eerder tegen anti-vaxxers en andere corona-twijfelaars demonstreerden.
- > In Frankfurt am Main protesteren dagelijks in Duitsland woonachtige Oekraïners voor de Russische ambassade.

Disclaimer:

Deze bijlage is grotendeels gebaseerd op mediaberichten van de Duitse publieke omroep (ARD/tagesschau.de) en regionale kranten. Voor een beeld van actuele sentimenten zijn tevens sociale media berichten (m.n. Twitter) bekeken. Ook al is er grote zorg besteed aan de betrouwbaarheid en actualiteit van de informatie, er kan niet gegarandeerd worden dat het relaas geen feitelijke onjuistheden bevat (bijv. door foutieve weergave van ontwikkelingen en cijfers in de geraadpleegde mediaberichten).